

ISSN 2149-9845

E-ISSN 2636-7807

TÜRKİYE
DİN EĞİTİMİ
ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ

TURKISH JOURNAL OF RELIGIOUS EDUCATION STUDIES (TJRES)

مجلة بحوث التربية الدينية التركية

Sayı 8 / Number 8

İzmir - 2019

TÜRKİYE DİN EĞİTİMİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Turkish Journal of Religious Education Studies

Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları altı ayda bir yayımlanan uluslararası ve hakemli bir dergidir.

Turkish Journal of Religious Education Studies is an international, peer reviewed and biannual journal.

Sayı/Number 8 • Aralık/December 2019 • ISSN 2149-9845 • E-ISSN 2636-7807

İmtiyaz Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü / Owner and Chief Executive Officer

Mehmet BAHÇEKAPILI

Baş Editör / Editor in-Chief

Mustafa USTA

Sayı Editörü / Editor

Mehmet BAHÇEKAPILI

Editörler / Editors

Siebre MIEDEMA (VU University Amsterdam)	Christopher G. ELLISON (The University of Texas at San Antonio)
Cemal TOSUN (Ankara Üniversitesi)	Recai DOĞAN (Ankara Üniversitesi)
Muhittin OKUMUŞLAR (Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi)	Zeki Salih ZENGİN (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Nurullah ALTAŞ (Atatürk Üniversitesi)	Michael NIELSEN (Georgia Southern University)
Ahmet KOÇ (Marmara Üniversitesi)	Friedrich SCHWEITZER (Eberhard Karls Universität Tübingen)
Mehmet BAHÇEKAPILI (İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi)	Süleyman AKYÜREK (Erciyes Üniversitesi)
Safnaz ASRİ (İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi)	Mohammed DERRADJ (University of Algeria II)
Ednan ASLAN (Universität Wien)	Kenan SEVINÇ (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
Zuhal AĞILKAYA ŞAHİN (İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi)	Murat Şimşek (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Recep Emin GÜL, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi (TURKEY)	

Kitap Değerlendirme Editörleri / Book Review Editors

Ahmet GEDİK (İzmir Katip Çelebi Üniversitesi) Hülya HACİSMAİLOĞLU (İzmir Katip Çelebi Üniversitesi)

Yayın Kurulu / Editorial Board*

Zuhal AĞILKAYA ŞAHİN, İstanbul Medeniyet Üniversitesi (TURKEY)	Ayman AGBARIA, University of Haifa (ISRAEL)
Muhsin AKBAŞ, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi (TURKEY)	Süleyman AKYÜREK, Erciyes Üniversitesi (TURKEY)
Ednan ASLAN, Universität Wien (AUSTRIA)	Safnaz ASRİ, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi (TURKEY)
Nedim BAHÇEKAPILI, Islamitische Universiteit Europa (HOLLAND)	Mehmet BAHÇEKAPILI, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi (TURKEY)
İrfan BAŞKURT, İstanbul Üniversitesi (TURKEY)	Bayraktar BAYRAKLI, Marmara Üniversitesi (TURKEY)
Beza BİLGİN, Ankara Üniversitesi (TURKEY)	Ahmet Ali ÇANAKCI, Balıkesir Üniversitesi (TURKEY)
Mohammed DERRADJ, University of Algeria II (ALGERIA)	Recai DOĞAN – Ankara Üniversitesi (TURKEY)
Christopher G. ELLISON, The University of Texas at San Antonio (USA)	Ahmet GEDİK, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi (TURKEY)
Recep Emin GÜL, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi (TURKEY)	Hülya HACİSMAİLOĞLU, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi (TURKEY)
Michael NIELSEN, Georgia Southern University (USA)	Recep KAYMAKÇAN, Sakarya Üniversitesi (TURKEY)
Ahmet KOÇ, Marmara Üniversitesi (TURKEY)	Mustafa KÖYLÜ, Ondokuz Mayıs Üniversitesi (TURKEY)
Muhiddin OKUMUŞLAR, Necmettin Erbakan Üniversitesi (TURKEY)	Siebre MIEDEMA, VU University Amsterdam (HOLLAND)
Friedrich SCHWEITZER, Eberhard Karls University (GERMANY)	Halil İbrahim ŞENAVCU, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi (TURKEY)
Bülent UÇAR, Universität Osnabrück (GERMANY)	Mustafa USTA, Marmara Üniversitesi (TURKEY)
Prof. Dr. Edmunt WEBER, Universität Frankfurt am Main (GERMANY)	Samet YAĞCI (İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi (TURKEY)

*Soyadına göre alfabetik sırada / In alphabetical order by surname

Kapak Tasarımı / Cover Design

Furkan Selçuk Ertargin

Tasarım / Graphic Design

Mehmet BAHÇEKAPILI - Safnaz ASRİ

Baskı / Printed By - Baskı Tarihi / Printed Date

Limit Ofset – 29.12.2019

İNDEKSLER

HİNDU İNANÇLARINDA DANSIN YERİ: “DANSIN KRALI ŚİVA”*

Rukiye BİLİCAN**

E-mail: rukibili87@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0987-4754>

Citation/©: Bilican, R. (2019). *Hindu inançlarında dansın yeri: “Dansın kralı Śiva”*. Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, 8, 57-68.

Öz

Makalenin amacı Hint panteonunda yer alan ve önemli tanrılardan biri olan tanrı Śiva ve dansı ile ilgili bilgi vermektir. Śiva Dansı ile meşhur tanrılar arasında yer aldığından kendisine verilen isimlerden bir tanesi Śiva Natarāja (Dansın Kralı)'dır. Hint mitoslarının hemen hemen her döneminde varlığından söz ettiren Śiva, birçok tanrılar içerisinde önemli bir yere sahiptir. Hindu üçlemesi arasında yer alan Śiva, yok edici konumdur. Bu konumu haricinde birçok farklı betimlemeleri de mevcuttur. Bu betimlemelerde tanrı algısına pek yakışmayan ifadeler de bulunmaktadır. Örneğin Śiva'nın evsiz dilenci olarak tasvir edilmesi veya kaplan derisini yüzdükten sonra üzerinde taşıması gibi, belki de bir tanrıya uymayan hallere bürünmesi bunlardan bazılarıdır. Bu makalede Śiva'nın farklı aktivitelerine de değinilmiş ve meşhur eylemi olan 'dans'ından bahsedilmiştir. Bu bağlamda dansın, Hindu inanç sistemi ve sanatındaki önemi ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Śiva, Dans, Natarāja, Dansın kralı, Mitoloji.

THE IMPORTANCE OF DANCE IN HINDU BELIEFS: “SHIVA, THE KING OF DANCE”

Abstract

This paper elaborates the character and dance of Shiva, one of the principle deities in the Hindu pantheon. Shiva is from the gods celebrated for their dance, for which he also came to be called Śiva Natarāja. Mentioned in almost every phase of Hindu mythology, Shiva holds a particularly important place among the deities. Within his part in the Hindu trinity, he is considered to be the destroyer. Yet, apart from this

* Bu makale, yazarın “Hint Danslarının Dini Temelleri” adlı Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

** Doktora öğrencisi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı.

position, he has also been subject to a variety of alternate descriptions. Among these, there are narrations which do not quite fit the deity paradigm. The portrayal of him as a homeless bagger or as wearing the personally flayed skin of a tiger, may serve as expressions of patterns that do not tend to agree with the image of a god. This paper seeks to address Shiva's diversified activities, as well as his famous act of 'dancing'. As such, it will provide insight into the Hindu belief system and into the significance of dance in its art.

Keywords: Shiva, Dance, Natarāja, king of dancers, mythology

Giriş

Makalenin amacı Hint panteonunda yer alan ve önemli tanrılardan biri olan tanrı Śiva ve dansı ile ilgili bilgi vermektir. Śiva Dansı ile meşhur tanrılar arasında yer aldığından kendisine verilen isimlerden bir tanesi Śiva Natarāja (Dansın Kralı)'dır. Hint mitoslarının hemen hemen her döneminde varlığından söz ettiren Śiva, birçok tanrılar içerisinde önemli bir yere sahiptir. Hindu üçlemesi arasında yer alan Śiva, yok edici konumdadır. Bu konumu haricinde birçok farklı betimlemeleri de mevcuttur. Bu betimlemelerden tanrı algısına pek yakışmayan örneklerde bulunmaktadır. Örneğin Śiva'nın evsiz dilenci olarak tasvir edilmesi veya kaplan derisini yüzdükten sonra üzerinde taşıması gibi, bir tanrıya uymayan hallere bürünmüş şekilleri bulunmaktadır. Makalede Śiva'nın farklı aktivitelerine de değinilecek ve meşhur eylemi olan 'dans'ından bahsedilecektir. Bu konu, Hindu inanç sistemi ve sanatında dansın yer aldığı önemi konusunda fikir verecektir.

Tanrı Śiva farklı isimlerle anılmış olsa da Hindu kutsal kitaplarında her zaman yerini almıştır. Hindu üçlemesinin arasında Śiva üçüncü sıradadır, Brahma ve Visnu ise panteonda yer alan diğer iki tanrıdır. Tanrılardan biri olan Brahma karakter olarak üretken yani yaratıcı iken, tanrı Vishnu ise koruyucu gücüyle bilinir. Śiva ise panteonda üçüncü sırada yer alarak, yok edici konumdadır. Daha sonraki dönemlerde bu üçlemenin içerisinde Śiva, tanrılar arasında en yüksek ve hatta mutlak yani Brahman kabul edilir. Özellikle Güney Hindistan'da Śiva, 'Natarāja' (dansın kralı) olarak tasvir edilir (Williams, 2003, s.267; Beltz, 2011, s. 204; Wilkins, 1993, s.262).

Śiva sadece tek özelliğe sahip bir tanrı değildir. Karışık ve polarize edilmiş, birçok kişiliğe sahip bir varlığı temsil etmektedir. Śiva karakter olarak sabırsız, çabuk sinirlenme yetisinin sonucunda yıkıp yıkıcı bir özelliğe sahip olarak betimlenir. Śiva aynı zamanda danslarıyla meşhur tanrılar arasında yer alır. Hatta en popüler olduğu söylenebilir. Dansın kralı olarak adlandırılır. Śiva gerçekleştireceği dansıyla evreni yok edecektir fakat Hint öğretilerinde ölüm, gerçek anlamda yok oluş olmayıp, başka bir hayata geçişi simgeler. Dolayısıyla yok etmek, başka bir yaratılışa sebebiyet verir. Böylelikle Śiva'nın bu özelliği, gerçek manasıyla yok edici güç olarak kullanılsaydı, 'aydınlık-parlak' veya 'mutlu olan' anlamlarına gelen 'Śiva' ismiyle adlandırılmayacağı iddia edilirdi (Wilkins, 1993, ss.262-263; Dimmitt, van

Buitenen, 1978, ss.149-154; Zimmer, 1974, s.124; Zimmer, 1993, s.234). Śiva'nın dansı kozmik dans olarak görülerek gerçekleştirdiği dansıyla evren yok olup tekrar var olma döngüsü içerisinde sonsuza dek tekrarlandığı belirtilir.

Śiva'nın yüzlerce isim ile adlandırılmasının sebebinin çok yönlü olmasından kaynaklandığı iddia edilir. Śiva sert görünümüne sahip olmakla birlikte eğlenceli bir görünüme de sahiptir. Bunlar, bir takım görüşlere göre yirmi beş diğer görüşlere göre ise on altı 'eğlenceli tezahür (līlāmūr̥ti)'ün bulunduğu belirtilmektedir. Zimmer, "Myths and Symbols in Indian Art and Civilization" adlı eserinde "hayırsever tezahürü, yıkıcı tezahürü, evsiz dilenci tezahürü, dansın kralı ve yüce ilah tezahürü" olmak üzere, Śiva'nın göze çarpan yönlerinden beş tanesini sıralamıştır (Zimmer, 1974 s.126).

Erken Vedik literatüründe Śiva, öfkeli ve fırtınaların tanrısı olan yüce Rudra'dır.¹ Daha sonraki dönemde 'üstün statülü' bir tanrı olarak Śiva destanlarda yerini alır. *Purana* literatüründe Śiva'ya büyük tanrı anlamına gelen 'Maheśvara', uğurlu² manalarına gelen Śankara ve Śiva sıfatları verilir. Bu sıfatlar içerisinde Śiva'nın, daha sonra yazılan *Puranalar*'da Rudra'nın yerini aldığı belirtilerek, Rudra'nın bütün özelliklerinin Śiva'ya tahsis edildiği açıklanır. Böylelikle Rudra, Śiva'nın öfkesinin birer tezahürü olarak yansır (Williams, 2003, ss.248-249; Jansen, 2003, s.107; Dimmitt, van Buitenen, 1978, s.149).

Tanrı Śiva'nın gerçekleştirdiği aktivitelerden dolayı kendisi betimlenirken farklı şekiller aldığı görülür. Vücuduna yaratılış ateşinin küllerini sürmesi ve kremasyon yerinde dans etmesi, aynı zamanda kaplan postu giyerek, kafataslarıyla dolu kolyeler takması gibi betimlemeler mevcuttur. Bunlar bir tanrı için vahşice algılanabilir fakat Śiva'nın bu tarz tasvirlerinin altında yatan sebebin muhtemelen çok erken tarihlere dayanmasından kaynaklanabileceği tahmin edilmektedir. Bu dönemlerde hayvan derisi giyinen şamanların, düzensiz bir şekilde oradan oraya atlayarak animistik³ uygulamalarını gerçekleştirdikleri ve Śiva'nın betimlenmesinin bununla ilişkilendirildiği belirtilir. Bir başka betimlenmesinde Śiva, alacakaranlıkta dans ederken eşi Parvati'nin onu izlediği ve çoğu zaman tanrılar ve diğer ilahi varlıkların onun dansına eşlik ettiği görülür. Dans eden Śiva kavramının, 'Natarāja' ikonografisi ve literatürünün yavaş yavaş gelişmesinde yardımcı olduğu açıklanmaktadır. Śiva Natarāja, gerçekleştirdiği tandāva (yıkıcı ruh hali) dansıyla dünyayı yaratır, muhafaza eder sonra tekrar yok eder ve daha sonra tekrar yeniler. Böylelikle kozmik döngü kontrol altındadır ve sonsuza dek sürmektedir. Śiva'nın

---

1 Rudra, tellalı, ağlayan (the howler) anlamına gelmektedir. Rudra, Brahma'nın ölen nefesinden yaratılmıştır. "Ağzından sıçrarken binlerce güneş gibi ışıldadı, çağın sonu geldiğinde ateş gibi yandı. Felaket bir şekilde ağlayan, tanrıların tanrısı, Rudra'nın ta kendisiydi. Brahma "Ağlamayı kes! Ağlaman yüzünden bütün dünyaya Rudra, 'ağlayan' olarak bilineceksin!" (Dimmitt, van Buitenen,1978, s. 149, 2001, s. 10).

2 Auspicious.

3 Anima: ruh, doğada her bir nesnenin/varlığın ruhlarının bulunduğuna yönelik inanç sistemi.

gerçekleştirdiği bu çılgın, coşkulu ve bununla birlikte şiddetli olarak yorumlanan dansı, aynı zamanda yaratıcı (creative) bir özelliğe sahip olması sebebiyle lāsya'dır (yaratıcı ruh hali). Lāsya, zarif hareketlerden oluşmakla birlikte daha kadınsı olarak görülür ve Śiva'nın eşinin lāsya modunda dans ettiği açıklanır. Böylece Śiva'nın gerçekleştirdiği dansı hem yaratıcı hem yok edici bir dans olarak yorumlanmakla birlikte bütün dünyanın Śiva Natarāja'nın ritmiyle dans ettiği belirtilir (Dimmitt, van Buitenen, 1978, s.148; Capra, 1975, s.90; Varma, 2011, s.5).

Dimmitt ve van Buitenen'in kitaplarında Purānalar'ın Śiva'nın dansının ilkel, iffetsizce, yıkıcı ve aynı zamanda yaratıcı özelliklerinden bahsettiğini belirtilir. Śiva'nın ilkel, iffetsiz ve yıkıcı olarak tanımlanmasını doğru bulmamakla beraber Śiva'nın Purānalar'daki bu tasvirinin sebebine dair bilgi verilmediğini değinmektedirler. Buna göre kitapta verilen Śiva'nın bir dansında, Pārvaṭiyle nişanlanırken seyircileri eğlendirmek için komik bir şekilde dans ettiğinden bahsedilmektedir. Böylece Śiva bir tanrı olarak kendisini gülünç duruma düşürmüştür. Diğer bir örnekte ise Śiva, çıplak, kırmızı ve siyaha boyanmış bir biçimde ve yedi meşhur kahinin hanımlarının dikkatini dağıtacak şekilde bir çam ormanında çok iffetsizce dans etmektedir. Bir başka dansa ise; Śiva'nın tanrıçayı yıkıcı öfkesinden caydırma niyetiyle kremasyon alanında dans etmesi gibi örnekler de yer almaktadır. Verilen son örnek ise Śiva'nın göklerdeki tanrısal dansıyla alakalı olup bu dansıyla yarattığı kozmik ritimler sayesinde dünyanın faaliyetlerini tetiklemesi ile ilgilidir. *Purānalar*'da tekrarlanan bir başka mitosta ise Śiva'nın, Kapālin (kafatası taşıyıcısı) olarak ortaya çıkmasıdır. Burada Śiva'nın çıplak olarak, içerisinde kafatası bulunan bir tas ile dilencilik yaptığı ve çokça dans ettiği geçer. Purānalar'da yer alan bu dansların hiçbirinin Güney Hindistan'ın meşhur bronz heykeli Natarāja'da yapıldığı gibi belli bir portrede birleştirilmediği de belirtilir (Dimmitt, van Buitenen, 1978, s.152).

Ananda Coomaraswamy, Śiva'nın gerçekleştirdiği dansların üç tanesinden bahseder. Bunlar, Himalayalar'da akşam dansı, Tāndava ve Nādānta danslarıdır. Coomaraswamy, tāndava dansının kökeninin Aryan öncesi, yarı tanrı yarı şeytan (demon) olan tanrısal bir varlığa dayandığını belirterek bu varlığın gece eğlencelerinde yanan topraklar ve kremasyon topraklarında dans ettiğini açıklar. Burada Śiva'nın genelde on tane kol ile betimlendiğini belirtir. Śiva Natarāja'nın, dünyanın merkezi sayılan Çidambaram/Tillai⁴ tapınağının altın binasında gerçekleştirdiği dansının ise Nādānta olduğunu açıklar. Dorai Rangaswamy, '*Tēvāram*' adlı eserinde yer verdiği şair Appar'ın, Coomarasamy'nin bu görüşüne katılmadığını belirtir. Appar'a göre Nadanta dansı, Çidambaram/Tillai tapınağında gerçekleştirilen bir dans değil kremasyon topraklarında uygulanan bir dans olduğunu belirtir (Coomaraswamy, t.y., s.16).

4 Chidambaram tapınağı, Tillai Natarāja tapınağı, Güney Hindistan'ın Tamil Nadu eyaletinde bulunan ve tamamen tanrı Śiva'ya adanan tapınaktır.

Görüldüğü üzere, Hint mitosları bir hayli karışık özelliğe sahiptir ve bu durum Śiva'nın yer aldığı mitoslar için de geçerlidir. Śiva, farklı isimlerle birçok mitosta yer alır. Bunlar ortaya çıktığı tarihlerden itibaren incelendiğinde, aynı hikayenin değişik versiyonlarının bulunduğu ve birbirleriyle çelişen hikayelerin de olduğu gözlemlenmektedir (Williams, 2003, s.267). Aşağıda Śiva'nın Tāndava ve Lāsya formları, Himalaya'da gerçekleştirdiği akşam dansı ve Nadanta danslarına değinilecektir.

1. Tāndava ve Lāsya Formları

Tāndava ve lāsya, Śiva ve eşi Parvatiyle ilişkilendirilen iki dans formudur. Daha önce de belirtildiği gibi bu danslar kozmik aktiviteyle bizzat bağlantılıdır. Tāndava, güçlü, sert ifadeler ve duygulara yer veren ve hatta vahşice olarak nitelendirilen dansı temsil ederken lāsya, daha narin, neşeli, lirik tarzında ve kibar hareketlere yer veren bir danstır. Buna göre yaratılışla alakalı dans lāsya, yok edilişle alakalı dans ise tāndavayla ilişkilendirilir. Tāndava ve lāsya, yaratmak için yok eden, yok ettikten sonra tekrar yaratan Śiva'nın doğasının iki yönünü temsil eder ve o her ikisine de hakimdir. Belirtildiği üzere Śiva'nın tāndava dansı yaratılış ve yok edilişin kozmik döngüsünü sembolize ettiği gibi, başka sembolik manaları da içerir. Bu dans aynı zamanda egonun yok ediliş ve mutluluğun dansıdır. Śiva'nın dansını ölümlülere aktarması için, öğrencisi Tandu'ya⁵ öğrettiği belirtilir⁶ (Richmond, Swann, Zarrilli, 1993 s.6; Massey, 2004, ss.32-33; Bose, 1991, s.112, s.131; Srinivasan, 2004, s.433; Muni, 1956, ss.67-68; O'Flaherty, Michell, Berkson, 1999, s.36; Zimmer, 1974, s.171). Tāndava dansının yedi biçimi vardır; bunlardan eğlenceli olanına Ananda tāndava, akşam dansına Sandhya tāndava, Śiva'nın eşi Umā ile gerçekleştirdiği dansa ise Umā tāndava, eşi Gaurī ile olan dansına ise Gaurī tāndava adı verilir. Kalikā tāndava adlı dans ile kötü ve cahil demonları katleden Śiva'nın şeytan Tripura'yı katlettiği tāndava dansı ise Tripura tāndava'dır. Söz konusu dansların sonuncusu olan Samhāra tāndava adlı ölüm dansında Śiva yanan toprakların efendisi olarak yer alır (Sharma, 2004, s.53).

Diğer taraftan bünyesinde narin ve neşeli hareketler barındıran lāsya dansını Śiva'nın eşi Pārvatī ortaya koymuş ve sonrasında bunu Usā'ya öğretmiş, ondan da Hindistan'daki

---

⁵ Gosh, tercümesini yaptığı Natyaśāstra'da eklediği dipnotta, kaybolmamış Purāna'da Tandu'nun adının geçmediğini belirtmektedir. Gosh, Bharata Muni'nin tāndava'dan ortaya çıkan 'tandu' adının, Aryan olmayan ve aslında 'dans' manasına gelen bir kelimedenden zuhur etmiş olabileceğini belirtmektedir (Muni, 1959, s.67).

⁶ Dansta kollar, bacaklar, boyun ve bunun gibi vücudun belli başlı hareketlerine verilen isimler vardır ve bunların dansı daha güzel yaptığı belirtilir (Muni, 1956, s.46). Śiva'nın, Tandu'ya öğrettiği hareketlerin hepsi, *karana*lar, *angaharalar* gibi isimleri mevcuttur ve Tandu bunları Bharata'ya aktarmış, Bharata'da eseri Natyaśāstra'ya bunları not etmiştir. Buna göre *Recaka*'lar, temel boyun hareketlerinden, ayak ve kalça hareketlerinden oluşmaktadır. *Recaka*'larla birlikte temel dans dizileri olarak açıklanan Angahāra'lar ve Pindi'ler tarif edilir. Daha sonra Śiva bu hareketleri Tandu'ya öğretir ve Tanduyla birlikte Śiva, enstrümantal müzik ve şarkılar eşliğinde dans ederek, dans sanatı yaratılmış olur.

bütün kadınlara bu sanatı öğretmeye devam etmesini istemiş olması nedeniyle bu dans, kadınlarla ilişkilendirilmektedir. Fakat lāsya'nın erkekler tarafından da sergilendiği bilinmektedir. Buna örnek olarak, tanrı Krishna'nın gopilerle (kadın inek çobanları) gerçekleştirdiği dans gösterilebilir. Krishna'nın, gopilerle gerçekleştirmiş olduğu bu dans, tanrıya olan ilahi sevginin dansıdır. İlahi aşkın hikayesi olan bu dans Hindistan'da klasikler arasında yer alır. Gopiler bu dansa bir araya gelerek, "aşkın dairesel dansını" yani rāsa'yı uygulamışlardır (Schweig, 2005, s.1; Massey, 2004, s.33).

Birçok Hint dansı performans türlerinde, Tāndava ve Lāsya mutlaka dans performansında bulunmak zorundadır. Aksi takdirde gerçekleştirilen dans performansı tamamlanmamış sayılır. Bu sebepten ki mitoslardanda bilineceği üzere her varlık beraberinde zittini da barındırmak zorundadır. Örneğin Tanrı Śiva, eşi Pārvatī olmadan tamamlanmış sayılmaz. Çünkü Śiva'nın bütün enerjisini śaktiyle, yani Pārvatī tarafından temsil edilen tanrısal kadınsı enerjiyle birleşince tamamladığı belirtilir. Śaktisiz hiçbir şey ne doğar, ne hareket eder veya yaşar; kısaca, śakti olmazsa dünyanın hareketinin sonlanacağı belirtilir. Anlaşıldığı üzere Śiva'nın, erkek tanrı olmakla birlikte, kadınsı gücü olan ve Pārvatī tarafından temsil edilen śaktiyle bir bütünlük sağladığı bilinir. Śiva Tāndava dansıyla erkeksi tarafı ve güçlü olanı, eşi Pārvatī ise, lāsya dansıyla kadınsılığı temsil etmektedir. Kısacası, tāndava dansı lāsya'sız düşünülemez, aksi halde dansın eksik sayılacağı ve dünyada dengesizliğin ortaya çıkacağına inanılmaktadır (Richmond Swann Zarrilli, 1993, s.6; Kramrisch, 2005, s.8416; Kramrisch, 1987, s.340; Dimmitt, van Buitenen, 1987, ss.148, 224, 226).

2. Śiva'nın Himalayalar'daki Akşam Dansı

Śiva'nın bu dansını Parvatī'nin eğlenmesi için gerçekleştirdiği belirtilir. O, dans ederken bütün tanrılar ona eşlik eder. *Śiva Pradosha Stotra*'da anlatıldığı üzere Śiva⁷, değerli taşlarla süslü, altın tahtın üzerine üç dünyanın annesini oturturarak Kailasa dağının yükseklerinde dans ederken bütün tanrılar onun etrafını sarmıştır. Burada Saraswati vīna'yı⁸ çalarken, İndra flütünü üflemekte, Brahma ise zamanı işaretleyen zilleri tutarken, Lakshmi şarkı söylemeye başlar. Bütün bunlar olurken Gandharvalar⁹, Yakshalar¹⁰,

---

7 Śiva'nın adı metinde Śūlapāni olarak geçmektedir.

8 Hindu saz enstrümanı.

9 Göksel varlıklardan olan Gandharvalar, klasik Hint müziğinin yetenekli şarkıcılarıdır.

10 Yaksha, bütün doğa ruhlarına verilen genel bir isimdir. Bunlar genellikle yardımseverdir. Ağaç köklerine ve yeryüzüne gizlenmiş hazineleri korumaktadırlar. Fakat mitolojide ara ara kötü mitik bir varlık olarak geçmektedir.

Patagalar¹¹, Uragalar¹², Sadhyalar¹³, Vidyadharalar¹⁴, Apsārālar ve üç dünyada dolanan bütün varlıklar, kraliyet dansına şahit olmak ve ilahi koroyu dinlemek için alacakaranlığın saatinde tanrıların çevresindedir (Coomaraswamy, 1918, ss.56-57; Dalal, 2010, s.278; Coomaraswamy, t.y., ss.16-17; Kinsley, 1979, ss.41-42; Varma, 2011, s.10).

3. Nādānta

Nādānta dansının evrende bulunan enerjinin hareketini temsil ettiği belirtilir. Bunlar ise Śiva'nın beş temel aktivitesidir. Śiva Natarāja'nın bu dansı, evrenin merkezi olarak görülen, Chidambaram tapınağında gerçekleştirilir. Hikayede birtakım heretik rişiler¹⁵ Taragam ormanında yaşarlar. Śiva, çok güzel bir kadın kılığına girmiş olan Vişnu ile birlikte rişileri basmak için onların yaşadıkları ormana gider. Rişiler, Śiva'ya karşı gelerek büyü ile onu yok etmeye çalışır ve kurban ateşinden (sacrificial fire) yarattıkları vahşi bir kaplanı üzerine salarlar. Fakat Śiva çok kolay bir şekilde tırnaklarıyla kaplanın derisini yüzerek deriyi kendi üzerine geçirir. Rişiler daha sonra yılan gönderir fakat Śiva yılanı da çok basit bir şekilde ele geçirerek boynuna dolar. Bu arada Śiva dans etmektedir. Rişiler, tanrı Śiva'yı yok etme düşüncesinden vazgeçmeyerek bu sefer kötü bir cüce yollarlar. Fakat Śiva bu cücenin üzerine çıkarak sırtını kırar. Güzel bir kadın kılığına bürünen Vişnu bütün bunlara şahit olur ve Śiva'ya tapınarak ondan nadanta dansını görmeyi arzular. Śiva bu dansını Chidambaram'da uygulayacağına dair kendisine söz verir (Gill, 2012, s.125; Coomaraswamy, 2011, ss.114-115).

4. Śiva Natarāja

"Aktör davulunu çaldığında, herkes gösteriyi seyretmeye gelir.

Aktör sahne mülklerini topladığında, mutluluğuyla yalnız kalır"

(Coomaraswamy, t.y., s.15).

Śiva'nın birçok isimlerinden bir tanesi, dansın veya aktörlerin kralı anlamına gelen Natarāja'dır. Kozmos onun tiyatro sahnesidir ve sahne repertuarı birçok aşamayı bünyesinde barındırmaktadır. Nitekim Śiva bu tiyatronun hem aktörü hem izleyicisidir (Coomaraswamy, t.y. ss.15-17, Coomaraswamy, 1918, ss.56-57).

Hindu sanatçılarının, on ila on ikinci yüzyıllarda Śiva Natarāja'yı, harikulade bronz heykellerle tasvir ettikleri görülmektedir. Hint geleneğinde dansın ihtiva ettiği düşünülen

---

11 Patagalar mitoslarda yer alan kuşlardır.

12 Uragalar, yılanlardır.

13 Sadhyalar, yarı tanrısal varlıklardır.

14 Hint mitolojisinde Vidyādharma(lar), büyüsel güçlere sahip olan doğaüstü varlıklardır. Aynı zamanda *Upadevalar*, yani yarı tanrısal varlıklar olarak kabul edilir.

15 Post Vedik Hindu geleneğinde Rişiler, yoğun meditasyon sonucunda sonsuz bilgiye ulaşmış olan üstün bilgelilerdir.

çeşitli manalar, bu figürlerin detaylarında karmaşık alegorik resimler vasıtasıyla sunulmuştur. (Capra, 1975, ss.243-244) Örneğin bu figürlerde yansıtılan davul yaratılışı, ateş yok edilişi, havada duran bacak ise özgürlüğü, kalkık halde bulunan bacağa işaret eden dördüncü el ise ruhun kurtuluşunu temsil etmektedir. Fakat bu Śiva Natarāja'nın betimlenmesinin bir şekli olup, birçok farklı şekillerde de tasvir edildiği görülür. Şöyleki, bazı tasvirlerde iki veya dört kollu iken bazılarında sekiz, on veya on altı kollu olarak betimlenmiştir (Jansen, 2003, s.111).

Dansın kralı Śiva'nın gerçekleştirmiş olduğu kozmik dansın, evrenin sonsuz hareketini sembolize ettiğine inanılmakla birlikte bu dansın eterin (ether) fiziksel şekle nasıl büründüğüne dair sırrı açığa çıkardığı belirtilmektedir. Kozmik dansçı olarak Śiva'nın gerçekleştirdiği beş faaliyet de sonsuz enerjisinin bedenleşmesi ve tezahürüdür. Śiva'nın ilki yaratılış, ikincisi koruma, üçüncüsü yok etme, dördüncüsü gizlenme, şekillenme, yanılısma ve son olarak beşincisi kurtuluş, zerafet ve serbest bırakmak olmak üzere, beş temel faaliyetinin bulunduğu belirtilir (Coomaraswamy, 1918, ss.56-57; Dalal, 2010, s.278; Coomaraswamy, t.y. s. 16-17, Coomaraswamy, 2011, ss.114-115).

Śiva Natarāja'nın dans eden heykeli tasvirinde, etrafında dairesel bir şekilde alevler bulunur. Śiva bu tasvirde dört kolludur ve sağ elinin bir tanesinde küçük bir davul (damaru) bulunmakta, diğer sağ eli ile abhaya- mudrā hareketini yapmaktadır. Sol elinde ise alev topunu (agni) tutmaktadır, aynı zamanda diğer sol eli, havada duran sol ayağına doğru işaret etmektedir. Çok sayıda kolunun olmasının birçok tanrısal özellikleri sembolize etmesinden kaynaklandığı belirtilir. Bacaklarının biri hafif bükük ve ayağı yukarı doğru havada iken diğeri yine hafif bükük bir şekilde şeytanı (apasmāra) ezmektedir. Aynı zamanda keçeleşmiş uzun saçları, gerçekleştirdiği dansından ötürü havalara savrulmaktadır. Saçlarının arasında bir kobraya da rastlanır. Kulaklarının her ikisinde küpeler, boynunda kolye, kollarında bilezik, ayaklarında halhal ve belinde mücevherli bir kemer vardır (Zimmer,1974, s.154; Capra, 1975, s.244; George, 1994 s.154; Ramachandran, 2006, s.54).

Tanrı Śiva Natarāja, gerçekleştirdiği dansının sürekli ritmiyle dünyaya hareketlilik verir. Daimî ritimle hareket halinde olan dünya, birçok farklı formda tezahür eder. Śiva'nın etrafında bulunan çemberdeki alevler (prabhā-mandala), tanrıyı koruduğu gibi, enerjinin en saf şeklidir, aynı zamanda kremasyonun ateşi ve dünyanın yok edilmesinin ilk elementini temsil eder. Bütün bunlarla birlikte çemberdeki ateşin başka bir alegorik açıklaması, ateşin kutsal mantra ve yaratılışın temel sesi olan AUM¹⁶ sözünün sembolü olduğu yönündedir.

---

16 Mistik AUM söyleşi, öylesine çıkarılan bir ses olmayıp, her bir hece ayrı bir manaya gelmektedir. A, dünyada bütün tecrübelerle birlikte, uyanık bilinçlilik halidir. U, ince rüya şekilleri (subtle shapes) tecrübeleriyle birlikte, rüya bilinçliliğinin halidir. M ise, sakinliğin doğal koşulu, rüyasız bir uyku halidir. Mutlu bir tecrübesizliğin, bütün tecrübeleri çözdüğü, farklılaşmamış bilinçlilik halidir. Yani bir yığın potansiyel bilinçlilik halidir. Bu üç hecenin birleşimi, nihai açıklanamaz, mükemmel üst bilincin

Sağ elinde bulundurduğu küçük davul, kadın ve erkek yönünün birleşimini sembolize eder. Davulun çıkardığı ses ise, yaratılışın kaynağını gösterir. Yaratılışın kaynağı ise tanrıdır. Bu ses aynı zamanda ritmi temsil etmektedir. Avucunun içindeki ateş, evreni yok edebilme gücünü gösterir. Sağ taraftaki eli ise 'korkulardan azad olmak' hareketi anlamındaki abhaya- mudra'yı sembolize eder. Filin hortumuna benzer bir şekilde aşağıya doğru uzanan bir diğer eli (filin eli: gaja-hasta-mudrā) kuvvetini ve o elin işaret ettiği sol bacağı ise özgürlüğü simgeler. Gaja hasta mudrā, Śiva'nın oğlu olan Ganesha'yı¹⁷ hatırlatmaktadır. Śiva'nın sağ bacağıyla ezdiği cüce apasmāradır¹⁸ ve cehaleti ve gafleti temsil eder. Sembolik olarak hayatın değersizliğinin ve insanoğlunun cehaletinin sembolüdür (Coomaraswamy, t.y. s.17; Jansen, 2003, s.111; Zimmer, 1974, ss.152-153; Capra,1975, s.244).

Bütün bunlarla birlikte Śiva'nın saçları, uzun, keçeleşmiş, dalgalı ve havada uçuşur şekilde tasvir edildiği bilinir. Bu saç şeklini dini sofular kullanmaktadır. Tanrı Śiva'nın keçeleşmiş saçları onun yogī olarak, bazen Himalaya dağının yükseklerinde gerçekleştirdiği ve yüzlerce sene sürdüğü meditasyonu anlatmaktadır. Bu saçlarının uçlarının şiddetli dansından ötürü, ateş çemberine yaklaştığı görülmektedir. Büyü ile eşdeğer olan, normal üstü hayat enerjisinin kesilmemiş saçlarında bulunduğu açıklanır. Bununla birlikte saçlarında bulunan ve cennetten yeryüzüne, daha sonra tanrının saçlarına getirildiğine inanılan deniz kızı figürü, nehir tanrıçası Ganga¹⁹ olup, kutsallığı ve bolluğu sembolize eder. Başının sağ tarafında bulunan yarım ay ise zaman ve zihni, üçüncü gözü kozmik bilgisini (jñāna) sembolize eder (Patel, Dodya, 2002, s. 7; Coomaraswamy, t.y., ss.16-17; Jansen, 2003, ss.111-112; Zimmer, 1974, s.157).

Sonuç

Bu makalede Hindu panteonunun önemli tanrılarından olan Śiva ve özel olarak Śiva'nın dansıyla ilgili bilgi verilmeye çalışıldı. Tanrı Śiva'nın dansının, evrenin dansı olarak kabul edildiği görülür. Śiva dansıyla hem evrenin yaratılışıyla hem de yok edilişle ilgilenir. Bununla birlikte Śiva'nın beş temel faaliyetinin de olduğu ve bu faaliyetinin Śiva'nın enerjisinin bedenleşmesi ve tezahürü olduğuna inanılır. Dansın kralına verilen önem neticesinde belli yüzyıllarda betimlenmeye başlayan figürlerden ortaya çıktığı görülür.

---

tamamen saf, ilahi gerçekliğin aşkın özünün yansıması ve birleşmesidir. Etrafını kuşatan sessizliğiyle AUM, Bilinçli varoluşun ses sembolüdür (Zimmer,1974, s.154).

17 Ganesha veya Ganapati Śiva'nın oğludur. Kendisi fil kafalı, bütün engelleri yok edici, erdemin tanrısıdır.

18 Hint mitolojisinde Muylaka veya Muylakan olarak da bilinen apasmāra, şeytanlar grubundan olup, cehalet ve epilepsiyi temsil eden bir cücedir. Dünyada bilgiyi koruması sebebiyle ölümsüzdür. Apasmāra'yı öldürmek, bilgiyi çabalımadan elde etmek anlamına gelmektedir. Bu, bütün bilgi çeşitlerinin değerini düşürmeye yol açabilir. Dolayısıyla, apasmāra'yı bastırmak için Śiva kozmik dansını üzerinde gerçekleştirir. Apasmāra, ölümsüz olan az sayıda şeytanidir bu sebeple tanrı Śiva, 'Śrī naṭarāja' formunda sonsuza kadar Apasmāra'yı ezecektir.

19 Ganga, Hint mitolojisinde nehir tanrıçası Ganga'ya atfedilir.

Dans eden Śiva figürlerinin özellikle belli yüzyıllarda daha önem kazanmış olduğu görülür. Śiva'nın tasvirlerine yönelik araştırmalar yapıp altında yatan sembolik anlamlar üzerine bilgiler verilmiştir. Śiva'nın bu figürlerde dansı anlatılırken, sadece bir şekilde tasvir edilmediği de görülür. Bazı tasvirlerinde dört kolludur. Bazılarında ise iki veya sekiz, yine diğer bazılarında on veya on altı kollu olarak tasvir edilmiştir.

Hint sanatlarında yerini alan meşhur Śiva Natarāja heykelinin Hint mitoslarından anlatılan tanrının basit bir hayat hikayesinden oluşmadığı görülür. Hindistan'nın zengin ve bir o kadar da karışık kültürel mirasının adeta ikonu olmuş olan Śiva Natarāja sembolik olarak da derin manalar içerdiği anlaşılır.

KAYNAKÇA

- Beltz, J. (2011). The dancing Śiva: South Indian processional bronze, museum artwork, and universal icon. *Journal of Religion in Europe* 4, Leiden: Koninklijke Brill NV.
- Capra, F. (1975). *The Tao of Physics, An Exploration of the Parallels Between Modern Physics and Eastern Mysticism*. Colorado: Shambhala Publications.
- Coomaraswamy, A. (2011). *The Wisdom of Ananda Coomaraswamy: Reflections on Indian Art, Life, and Religion*. Singam, S. Durai Raja, Fitzgerald, Joseph A. (ed.). China: World Wisdom Inc..
- Coomaraswamy, A. (1918). *The Dance of Śiva, Fourteen Indian Essays*. New York: The Sunwise Turn Inc..
- Dalal, R. (2010). *Hinduism: An Alphabetical guide*. Penguin.
- Dimmit, C., Buitenen, J.A.B. van, (1978). *Classical Hindu Mythology, a Reader in the Sanskrit Puranas*. Philadelphia: Temple University Press.
- George, K. M. (1994). *Modern Indian Literature, An Anthology: Plays and Prose*. Vol. 3. New Delhi: Sahitya Akademi.
- Gill, S. (2012). *Dancing Culture Religion*. USA: Lexington Books.
- Jansen, E. R. (2003). *The Book of Hindu Imagery: Gods Manifestations and Their Meaning*. Harm Kuiper (trc.). the Netherlands: Binkey Kok Publications BV. 8. Printing.
- Kinsley, D. R. (1979). *The Divine Player: A Study of Krisna Līlā, Motilal Banarsidass*. first ed.. Delhi.
- Mandakranda, B., (1991). *Movement and Mimesis, the Idea of Dance in the Sanskrit Tradition*. Dordrecht: Springer science & Business media.
- Massey, R. (2004). *India's Dances: Their History, Technique and Repertoire*. India: Abhinav Publications.
- Muni, B. (1959). *The Nāṭyaśāstra*. Manomohan G. (trc.). Vol. I. Calcutta: The Royal Asiatic Society of Bengal.
- O'flaherty, W. D., Michell G., Berkson C. (1999). *Elephanta, The Cave of Śiva*. Delhi: Motilal Banarsidass Pulishers.
- Patel, A. P., Dodiya J. K. (2002). *Perspectives on Sri Aurobindo's Poetry, Plays and Criticism*. New Delhi: Sarup & Sons.
- Ramachandran, V. (2006). *Het Bewustzijn, een Korte Rondleiding*. Benelux (Belçika, Hollanda, Lüksemburg): Pearson Education.

- Schweig, G. M. (2005). *Dance of Divine Love*. Princeton University Press.
- Sharma, K. P. (2004). *Folk Dances of Chambā*. New Delhi: Indus Publishing Company.
- Shrada, S. (2004). Śiva as 'cosmic dancer': On Pallava origins for the Natarāja Bronze. *World Archeology, The Archeology of Hinduism*. Vol. 36 (3). Taylor & Francis Ltd.. s. 432-433.
- Varma, A. (2011). *Performance and Culture: Narrative, Image and Enactment in India*. United Kingdom: Cambridge Scholars Publishing.
- Vivekananda Kendra Patrika, (t.y.). *Dances of India*. (y.y.). s. 15-17.
- Wilkins, J. W. (1993). *Hindu Mythology, Vedic and Puranic*. New Delhi: Rupa & co. fourth impression.
- Williams, G. M. (2003). *Handbook of Hindu Mythology*. USA: ABC-CLIO Inc..
- Williams, M. A. (1960). *Sanskrit- English Dictionary, Etymologically and Philologically Arranged with Special Reference to Cognate Indo- European Languages*. Great Britain: Oxford University Press. first edition 1899, reprinted from sheets of the first edition 1956.
- Zimmer, H. (1953). *Philosophies of India*. Joseph Campbell (ed.). USA: Routledge & Kegan Paul LTD. second impression.
- Zimmer, H. (1993). *The King and the Corpse: Tales of the Soul's Conquest of Evil*. Joseph Campbell (ed.). USA: Princeton University Press. tenth printing.
- Zimmer, H. (1974). *Myths and Symbols in Indian Art and Civilization*. Joseph Campbell (ed.). USA: Princeton University Press. second printing.